

*Ірина Каспришин,
викладачка вищої категорії Фахового коледжу
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ІНВЕКТИВНА ТА ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА СУЧАСНОГО ВОЄННОГО ДИСКУРСУ

Із початком повномасштабної російсько-української війни словниковий склад української мови активно збагачується, адже на інформаційному полі бою головною зброєю є слова, за допомогою яких мовці транслюють необхідні наративи. Воєнний дискурс вирізняється підвищеною агресивністю, виникає потреба сублімації негативних інтенцій та емоцій. Центральне місце серед засобів реалізації агресивних комунікативних намірів посідають інвективна та пейоративна лексика, що мають значний експресивний потенціал; відповідно їх використання дає можливість виразити ненависть і зневагу до ворога вербально. Образливі назви та лайливі звороти заповнили мовний простір. Спробуємо проаналізувати семантику та виявити специфіку вживання окремих одиниць «мови ворожнечі» воєнного дискурсу. Мовленнєва агресія – це використання мовних засобів із метою вираження ворожості, неприязні, застосування таких «мовних манер», що можуть образити людину та її гідність. Лексика мовленнєвої агресії стала предметом дослідження багатьох учених, зокрема таких як: В. Галаган, В. Жельвіс, О. Кульчицька, Л. Ставицька, Н. Панова, В. Дем'янков, К. Серажим та ін. Однак досі складно провести чітку межу між інвективами та пейоративами.

Академічний тлумачний словник української мови пропонує називати пейоративами вирази та висловлювання з негативною, образливою або іронічною оцінкою. Варто зазначити, що такі висловлювання не містять ненормативної лексики. До системи пейоративів може включатися розмовна, просторічна, фамільярна, жаргонізована розмовна лексика з типовими словотвірними засобами пейоративу й семантичною деривацією, заснованою на

переносних значеннях, та оказіональні пейоративні знаки, які реалізують своє значення в умовах контексту [1, с. 24]. Інвективною ж визначається образливе слово в найбільш різкій формі, лайка у функції образи [2, с. 198].

Семантичне навантаження пейоративів передбачає негативну характеристику, що може реалізуватися різними способами, одним із яких є номінація на основі метафоричного перенесення, наприклад: «свинособаки», «рашисти», «русня», «орки» тощо.

«Свинособаки» – номінація, що є відкритим виявом зневаги до ворога, адже порівнює його одразу з двома тваринами й відповідно опускає до їхнього рівня: свині, яка любить бруд і нечистоти, та собаки, який їсть власні екскременти. Ця назва не є неологізмом, походить вона з німецької мови, де позначає нехлюйство та свідомий вибір найгіршого з можливих варіантів. Поведінка окупантів на українських територіях дала підстави закріпитися в мовленні цьому пейоративу.

«Рашисти» – лексема, утворена за аналогією до слова «фашисти», у якій концепти «росія» і «фашизм» об'єдналися в одній номінації, тобто *рашист* – росіянин за національністю, який сповідує по суті фашистську ідеологію. Іншим пейоративом, у якому чітко простежується паралель між російською ідеологією та фашизмом, є лексема «путлер», яку використовують як образливе прізвисько для президента російської федерації володимира путіна. Номінація «путлер» утворена за аналогією до прізвища «Гітлер», що натякає на схожість між цими особами й виражає ставлення до дій першого, адже оцінка гітлерівської політики однозначна й додаткових пояснень не потребує.

Лексема «пуйло», яка також активно вживається у воєнному дискурсі, асоціюється з нецензурною лексикою, якщо точніше – із російським матом, що яскраво демонструє ставлення суспільства до особи, яку так називають. Слід зауважити, що це прізвисько доречно трактувати як інвективу, адже в основі деривації лежить не асоціативне перенесення на основі схожості певних якостей, вчинків чи поглядів, а груба лайка.

Ще одним пейоративом на позначення росіян є лексема

«орки» – вигадані Джоном Толкіном істоти, варвари зі звіриними рисами, що сліпо виконують накази повелителя, бо не здатні мислити самостійно. Вони ненавидять і бояться свого володаря (адже він зробив їх такими), але не можуть йому протистояти, тому їхня злість сублімується в жорстокість і агресію. У цьому контексті зрозуміло, чому така номінація набула широкого вжитку. Поверхнево пейоратив «орки» акцентує на озлобленості, тупості й нелюдських якостях противника, однак, якщо проаналізувати глибше, бачимо, що ця лексема концептуалізує картину світу сучасної російської федерації.

Цим, імовірно, пояснюється виникнення пейоративів «оркостан» і «мордор» на позначення країни-агресора. Мордор – «чорна країна», місце сили володаря темряви. Оркостан – країна, де живуть орки («орк» + компонент «стан», що є складовою частиною назв держав і регіонів (Казахстан, Узбекистан тощо)). Пейоративною номінацією ворожої країни, що репрезентує зневажливе ставлення, є «раша». Лексема утворена на основі скорочення від слова «параша» – відро для помиїв та екскрементів у тюремній камері. Очевидно, що таким зіставленням мовці прагнуть акцентувати на нікчемності ворога.

Аналіз вербального ряду сучасного воєнного дискурсу виявив найчастотніші групи інвектив і пейоративів, серед яких виділяємо номінації на позначення країни-окупанта, її очільника та ворожої армії. Варто зауважити, що більшість пейоративних лексем утворена на основі асоціативної схожості, що дозволяє легко актуалізувати, які саме семи негативної оцінки несе кожна з номінацій. Активне використання лексем, що не тільки містять експресивно виражену характеристику ворога, а й відкрито демонструють мовленнєву агресію та зневагу, допомагає мовцям полегшити сприйняття воєнної реальності, вербалізуючи накопичені емоції.

Література:

1. Білоконенко Л. А. Семантична деривація пейоративної лексики конфліктної комунікації. С. 23–28. URL : https://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2013-5.pdf (дата звернення : 05.11.2022).

2. Муратова І. С. Мовна інвектива як одиниця вербальної агресії. *Вісник Житомирського державного університету: Серія «Філологічні науки»*. 2009. Вип. 48. С. 198–201.

Ольга Петрів,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри перекладу та філології,
викладачка вищої категорії ЗВО «Університет Короля
Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЛЕКСИКА І ФРАЗЕОЛОГІЯ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Щоб з'ясувати, як і чим живе народ у певну історичну добу, достатньо ретельно проаналізувати його мову, адже саме вона найпершою віддзеркалює усі суспільно-історичні, політичні й, без сумніву, побутові зміни в житті її носіїв. Російська воєнна інтервенція, на превеликий жаль, вплинула не лише на наше слово, але й перевернула з ніг на голову все звичне життя українців, змінила систему цінностей, змусила переосмислити ще раз Шевченкове: «*Хто ми? Чий сини? Ким? За що закуті?*» Події від 24 лютого 2022 року найповніше відображає лексика сучасної української мови. Звідси впливає *актуальність* нашої розвідки, її зв'язок із сучасними практичними завданнями українського мовознавства.

Мета публікації – проаналізувати зміни в лексичній підсистемі сучасної української мови, зумовлені суспільно-політичною ситуацією, зокрема російсько-українською війною.

«Фокус» лексичної підсистеми мови завжди зосереджений на злободенних темах. Від початку повномасштабної війни виокремлюємо такі зміни в словниковому складі сучасної української мови: